

Årets botanikdagar utspelade sig i centrala Dalarna 29 juni – 3 juli. Magnus Magnusson hängde med i svängarna och noterade allt det rara som sågs.

Botanikdagarna i Dalarna

MAGNUS MAGNUSSON

Botanikdagarna 2016 var förlagda till Rättvik med utmärkt förläggning på Stiftsgården. Dalarnas Botaniska Sällskap hade ordnat ett fullmatat program med exkursioner och kvällsföreläsningar som publicerats i förväg i sällskapets egen tidskrift *Trollius* nummer 48, juni 2016.

Vi välkomnades på onsdagskvällen av blås i näverlur och spel på kohorn och fiol, vilket anslog tonen för exkursioner med tonvikt på både natur och kultur. Urban Gunnarsson hälsade välkommen, presenterade guiderna och gav adressen till hemsidan där en modern flora har börjat byggas upp (www.dalafloeran.se).

Lennart Bratt gav därefter en introduktion till Dalarnas natur och beskrev den stora variationen i vegetation och flora, alltifrån den biologiska norrlandsgränsen i sydost (med ekförekomster) till fjällen i nordväst. Rikare områden med kalkberggrund (vid Siljan) eller diabaser växlar med magra marker på urberg och sandsten.

Boda–Ore-turen

Lokalerna ligger inom den nordöstra delen av Siljansringen, det rikområde som går genom Siljan och Orsasjön och ger förutsättningar för en kalkgynnad flora. Guiden Gunnar Hagelin delade med sig av sina stora kunskaper om trakten både i bussen och i fält.

JUTJÄRNSÄNGEN

Först besökte vi Jutjärnsängen som numera slås varje år efter några år utan hävd. I tallskogen på väg till ängen såg vi skogs-nattviol *Platanthera bifolia* subsp. *latiflora* (figur 2) med sin långa sporre. Arten blommar extra rikligt här i skogarna i år, berättade Gunnar. Även fjällvedel *Astragalus alpinus* (figur 1) och linnea *Limnaea borealis* blommade vackert i väggkanten och lockade till fotografering.

På ängen tilldrog sig kanske smällvedeln *Astragalus penduliflorus* det största intresset. Den sällsynta ärtväxten växte här på

FIGUR 1. Ljus fjällvedel *Astragalus alpinus* var. *alpinus* vid Jutjärnsängen, en av landets sydligaste lokaler. FOTO: Arne Holmer.

FIGUR 2. Skogsnattviol *Plantanthera bifolia* subsp. *latiflora* blommade ymnigt i skogarna norr om Rättvik. Smällvedel *Astragalus penduliflorus* har en av sina få lokaler i Dalarna på Jutjärnsängen.
FOTO: Björn Nordzell och Arne Holmer.

FIGUR 3. De hängande blommorna med sina oftast violetta ståndarsträngar skiljer backrutan *Thalictrum simplex* från ängsruta *T. flavum*.
FOTO: Arne Holmer.

FIGUR 4. Brun gräsfjäril *Coenonympha hero* flög på Jutjärnsängen vid vårt besök.
FOTO: Niklas Aronsson.

en naturlig lokal i några vackert blommande exemplar. Den hittas ibland också på störda lokaler som vägkanter och banvallar.

Andra arter i den yppiga ängsfloran var ängs- och fältgentiana *Gentianella amarella* och *campestris*, den svårupptäckta grönkul-lan *Coeloglossum viride*, dvärglumner *Selaginella selaginoides*, månläsbräken *Botrychium lunaria*, härstarr *Carex capillaris*, lundelm *Elymus caninus*, backruta *Thalictrum simplex* (figur 3), flädervänderot *Valeriana sambucifolia*, vildlin *Linum catharticum* och rosettjungfrulin *Polygala amarella*. Bland daggekåporna kunde bland annat skärdaggekåpa *Alchemilla wicburae* med 45 graders vinkel mellan nerverna urskiljas.

Den i stort sett till Värmland och Dalarna inskränkta bruna gräsfjärilen *Coenonympha hero* (figur 4) sågs flyga på ängen.

FIGUR 5. Den kalkgynnade gräsullen *Eriophorum latifolium* var vanlig på Jälltjärnsängen. Det grekiska ordet *erion* betyder ull.

FIGUR 6. Jämtstarr *Carex lepidocarpa* subsp. *jemtlandica* vid Jälltjärnen.

FOTO: Barbror Risberg.

JÄLLTJÄRNSÄNGEN

Nästa lokal var Jälltjärnsängen som ligger i Storsvedens naturreservat och utgörs dels av en gammal myrodling, dels av en sidlänt slätteräng. På vägen till slätterängen som närmast var ett backkärr sågs skogsknipprot *Epipactis helleborine* i knopp och ormbär *Paris quadrifolia*.

Bland arterna i rikkäret kan nämnas brudsporre *Gymnadenia conopsea*, gräsull *Eriophorum latifolium* (figur 5), fläcknycklar *Dactylorhiza maculata*, tvåblad *Listera ovata*, smaldunört *Epilobium davuricum*, knagglestarr *Carex flava* och huvudstarr *Carex capitata* på en av dess sydligaste lokaler i landet. I skogskanten fanns en riklig förekomst av skogsvicker *Vicia sylvatica*.

Vid den närbelägna Jälltjärns norra strand studerade vi jämtstarr *Carex lepidocarpa* subsp. *jemtlandica* (figur 6). Jämtstarren skiljer sig från den närbesläktade näbbstarren genom att axen är mer tättsittande och att hanaxet är kortare skaftat (se Mikael Hedréns artikel i SBT nr 3/1994). För ett otränat öga liknade jämtstarr knagglestarr, men jämtstarren har fruktgömmen med kortare, rakt utåtriktade spröt. En annan, mindre iögonfallande starrart här var taggstarr *Carex pauciflora*.

NORRBODA GAMMELSTAD

I Norrboda gammelstad fick vi oss både kultur och natur till livs. Lunchen intogs på Nissnissgården, en av de två älderdomliga gårdarna här, medan Karl-Gunnar Hedberg beskrev gårdarnas historia och förevisade två tillvaratagna tallstammar med älderdomliga ristningar (figur 7). Ristningar gjorda av fåbodjantor är

FIGUR 7. Karl-Gunnar Hedberg visade tallstammar med gamla ristningar från fåbodstintornas epok.

FOTO: Arne Holmer.

FIGUR 8. Den mycket småvuxna ladparasitspiken *Sphinctrina anglica* var verkligen inte lätt att upptäcka!

FOTO: Arne Holmer.

FIGUR 9. Blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta*, blommade mängdvis i det gamla kalkbrottet i Solberga
FOTO: Barbro Risberg.

ganska vanliga i trakten och består i regel av namn, datum och korta texter. Husen i Norrboda är uppförda av ofärgat timmer och flera av dem är från 1600-talet. Den södra gården var bebodd ända till 1970. Den oförändrade och ålderdomliga gårdsmiljön är unik och har använts vid flera filminspelningar.

Naturdelen började med lavar på kulturved. På husen förevisade Tobias Ekendahl bland annat brun nållav *Chaenotheca phaeocephala*, den starkt hotade sydlig ladlav *Cyphelium notarisii*, vedorangelav *Caloplaca furfuracea* samt ladjantlav *Protoparmelia oleagina* och dess parasit ladparasitspik *Sphinctrina anglica* (figur 8). Det var nog en ny växtmiljö för många av oss!

Till Gammelstan hör en äng som slås med lie varje år. Här sågs fältgentiana, ormrot *Bistorta vivipara*, backnejlika *Dianthus deltooides*, fyrkantig johannesört *Hypericum maculatum*, ängsklocka *Campanula patula*, stagg *Nardus stricta*, svenskfibbla *Pilosella suecica* och blågull *Polemonium caeruleum*. Gunnar beskrev de olika igenväxningsstadierna om inte ängen sköts. Först blir det mycket ängsklocka, därefter johannesört, därefter älgräs *Filipendula ulmaria* och sist kommer olika viden. Han nämnde också att i gamla tider gynnades sälg *Salix caprea* och rönn *Sorbus aucuparia* medan hägg *Prunus padus* och tibast *Daphne mezereum* högs bort.

KALKBROTTET I SOLBERGA

På väg till kalkbrottet möttes vi av svenska flaggans färger i form ett stort bestånd av ryssgubbe *Bunias orientalis* och uppländsk vallört *Symphytum ×uplandicum*. Brytningen upphörde på femtioalet och efter det har brottet lämnats orört. Marken är ställvis våt och här uppträder blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta* (figur 9) i mängd. Bladen och övre delen av stjälken var nästan brunsvarta. I de våtare partierna växte även knagglestarr och ärtstarr *Carex oederi* samt hybriden mellan dem. Vidare hårstarr, majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris*, snip *Trichophorum alpinum* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*. Skyfallsalg *Nostoc commune* पोस्ते uppsvälld i pölarna efter regnet. På torrare mark med gles vegetation sågs fjällgröe *Poa alpina*.

Efter middagen beskrev Janolof Hermansson arbetet med en kommande bok om hotade svampar i Dalarna, Anders Janols berättade om sina undersökningar av ängssvampar varefter Rolf Lundqvist avslutade kvällen med ett tankvärt bildspel om Dalarnas skogar.

Siljansturen

BONÄS

Lokalen ligger inom det så kallade Morafältet, ett stort sandområde väster om Orsasjön bildat vid ett isranddelta. Tidigare öppna sanddyner är numera bundna av tallskog. I gles vegetation

FIGUR 10. Den på fastlandet mycket sällsynta såpörten *Gypsophila fastigiata* prydde sandmarken intill Svinvallens gamla hockeyrink.
FOTO: Arne Holmer.

FIGUR 11. Myskgräsen vållade en del bekymmer. Här examinerar Thomas Karlsson ett nordmyskgräs *Hierochloë hirta* subsp. *arctica*. Eller var det kanske ett älvmyskgräs subsp. *hirta*?
FOTO: Arne Holmer.

vid Svinvallens ishockeyplan växte rikligt med såpört *Gypsophila fastigiata* (figur 10). Arten finns på några lokaler inom området men var vanligare förr innan vegetationen slöt sig. I övrigt finns såpörten – som kan vara en postglacial relik – numera bara på Öland och Gotland. Här såg vi även nordmyskgräs *Hierochloë hirta* subsp. *arctica* (figur 11) och finsk fingerört *Potentilla intermedia*.

KRÅKBERGS BADPLATS

En bit ovanför stranden vid Orsajöns sydvästligaste del stod bland gråal *Alnus incana* och andra viden även några buskage av det sällsynta daggvidet *Salix daphnoides* subsp. *daphnoides* (figur 12). Närmare stranden växte norrlandsstarr *Carex aquatilis*, grenrör *Calamagrostis canescens*, strandranunkel *Ranunculus reptans*, smalfräken *Equisetum variegatum*, hirsstarr *Carex panicea* och nålsäv *Eleocharis acicularis*. Här fanns även älvmyskgräs *Hierochloë hirta* subsp. *hirta* som bland annat karakteriseras av sina hår vid de nedersta vippgrenarnas fästpunkt.

NORRVIKEN, SOLLERÖN

I Utanmyra togs vi generöst emot av lantbrukaren Mats Wik som berättade om hur man förr förde djuren över till fastlandet för att beta på fåbodar medan marken på Sollerön användes till slätter. Över tvåhundra hektar slogs då med lie. Efter Siljans reglering bredde vassen ut sig och slättern upphörde.

Norrviken är sedan några år ett Natura 2000-område och har restaurerats. Västra delen slås delvis medan den östra delen

FIGUR 12. Daggvide *Salix daphnoides* subsp. *daphnoides* med sitt märkliga blådaggiga grenverk.
FOTO: Arne Holmer.

FIGUR 13. Det var gott om ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* på kalkfuktängen vid Norrviken.
FOTO: Arne Holmer.

FIGUR 14. Klubbstarr *Carex buxbaumii*. Toppaxet är infekterat av en sotsvamp *Anthracoidea* sp., något som också ofta drabbar till exempel hirsstarr *C. panicea*.
FOTO: Arne Holmer.

betas. Vi var i den östra delen, där vegetationen närmast var en kalkfuktäng. Vi såg bland annat ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* (figur 13), axag *Schoenus ferrugineus*, ängsstarr *Carex hostiana* – ovanlig så här långt norrut – nålstarr *C. dioica*, hirsstarr *C. panicea* och klubbstarr *C. buxbaumii* (figur 14). Mats hade inte släppt ut sina kor här än utan väntade någon vecka till så att ängsnycklarna skulle hinna blomma över. En ny röjning behövs snart igen eftersom pors och viden breder ut sig alltmer.

BÖLE-FALLSBJÖRKEN

Detta är en av Dalarnas största betesmarker och omfattar 80 hektar. Jens Montelius Risberg från länsstyrelsen berättade att området restaurerats genom röjning av sly och bränning inom en del. Betesdjur är ungnöt och hästar.

En del av området har gödslats men inom ogödslade områden finns en rik flora. En ovanlig art vi snart stötte på var brunklöver *Trifolium spadiceum*. Längre bort kom vi till en artrik sluttning med talrik fältgentiana, brudsporre, månlåsbräken, blåsuga *Ajuga pyramidalis* och stagg. Ännu längre bort kom en annan anmärkningsvärd backe, denna gång i form av ett backkärr (figur 15) med massförekomst av gräsull. Andra intressanta arter här var späd ögontröst *Euphrasia stricta* var. *tenuis* på något trampad mark, källört *Montia fontana*, källarv *Stellaria alsine*, majviva, tvåblad och rosettjungfrulin. Ovanför backen på torr mark hittades misstänkt nickfibbla *Pilosella sphaerocephala*.

På kvällen beskrev Lennart Bratt det långvariga arbetet med inventeringen av Dalarnas flora. Efter det att Dalarnas Botaniska

FIGUR 15. Det vackra backkärret i betesmarken vid Böle–Fallsbjörken hyste många fina arter. FOTO: Arne Holmer.

Sällskap bildats år 1985 kartlade man de mest hotade och sällsynta arterna varefter man startade den egentliga landskapsfloreinventeringen. Inge Palmqvist beskrev därefter livfullt sitt imponerande arbete med att bygga upp en databas för flora-inventeringen och göra den sökbar på nätet.

Älvdalsturen

ALDERÄNGARNA

Landskapet strax väster om Mora är format av Österdalälven som skurit sig ned i Morafältets deltaavlagringar. Årliga översvämningar gjorde att området förr var värdefullt för fodertäkt. Då var här nästan helt öppet. Sedan ängarna slutade slås och Österdalälven reglerades har lövskog brett ut sig. Inom ett område har slåttern återupptagits och på ängen växte bland annat darrgräs *Briza media*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, brudborste *Cirsium heterophyllum*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, ängsvädd *Succisa pratensis* och backruta (figur 3). Här växte även ängsruta *T. flavum*, och det var mycket pedagogiskt att kunna jämföra dem båda i bästa blom.

Vi vandrade därefter ned till klapperstensområdet vid älven. Här växte kattfot *Antennaria dioica* i mängd och överblommad fjällnejlika *Viscaria alpina*. På grund av att älven inte längre tillåts svämma över har tall börjat kolonisera. Närmare stranden såg vi kanelros *Rosa majalis*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, backnejlika, ullig fjällarv *Cerastium alpinum* subsp. *lanatum*, brunbinka *Erigeron acris* subsp. *politus* och klockpyrola *Pyrola media* (figur 16). En blåblommande iris i strandkanten visade sig senare vara en förvildad brokiris *Iris versicolor*.

FIGUR 16. Klockpyrola *Pyrola media* gömde sig i skogen vid Alderängarna FOTO: Barbro Risberg.

FIGUR 17. Ett hav av blommor mötte oss på fåbodvallen vid Brindbergs fåbod. Den sarmatiska daggkåpan *Alchemilla sarmatica* är i Sverige vanlig endast i Västmanland och Dalarna.

FOTO: Arne Holmer.

BRINDBERGS FÄBOD

Brindberg är en levande fåbod med försäljning av smör och ost. Efter att ha klappat fåren gick vi in i den inhägnade vallen för att studera ängsväxterna där. Vallen sluttar typiskt mot söder och är som en stor äng som slås och höet hässjas (figur 17). Störar stod lutade mot en stor rönn. Spår finns av mindre åkrar.

Några av de många arter vi såg här var fjälltimotej *Pbleum alpinum*, mästerrot *Peucedanum ostruthium*, rödfibbla *Pilosella aurantiaca*, stagg, kattfot, fältgentiana, slätterfibbla *Hypochoeris maculata*, jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* subsp. *maculata*, kvastfibblor *Pilosella cymosa* coll., månlåsbråken, säterfryle *Luzula multiflora* subsp. *frigida*, ängsklocka, ormrot och backskärvfrö *Noccaea caerulea* subsp. *caerulea*. Diskussion uppstod om det var ängs- eller norrlandsviol (*Viola canina* subsp. *canina* eller subsp. *montana*) vi såg, och om det är meningsfullt att skilja dem åt. Daggkåpor täckte stora ytor och här noterades sarmatisk daggkåpa *Alchemilla sarmatica* (figur 17).

RENSJÖNS NATURRESERVAT

Stor kontrast till den kulturskapade miljön vid Brindberg erbjuder Rensjöns naturreservat nordväst om Trängslet. Vi gick igenom urskog utan spår av tidigare avverkning och med olikåldriga träd och lågor (figur 18). Tall dominerar över gran. Det artfattiga fältskiktet utgörs av blåbärs- och lingonris. Mossor dominerar bottenskiktet och utgörs främst av väggmossa *Pleurozium schreberi*, husmossa *Hylocomium splendens* och kammossa *Ptilium crista-castrensis*. Även renlavar, bland annat fönsterlav *Cladonia stellaris* (figur 19) är vanliga. På något ställe vid stigen till Rensjön såg vi plattlumner *Diphasiastrum complanatum* och kransrams *Polygonatum verticillatum*. En skarpögad deltagare upptäckte ett litet exemplar av spindelblomster *Listera cordata* i en fuktsvacka.

FIGUR 18. Urskogsmiljöer som den i Rensjöns naturreservat är idag extremt ovanliga.

FOTO: Arne Holmer.

Efter middagen serverades spektakulära bakelser i form av bombmurklor från Fricks konditori (se SBT nr 6/2015). På kvällen berättade Ingeborg Nähem Granhagen levande och engagerat om Rällsjöbritta, Britta Larsson i byn Rällsjöbo nordväst om Bjursås, och om hennes trädgård. Rällsjöbritta månade om att bevara släktgården och dess trädgård. Växterna har inventerats av Programmet för odlad mångfald (POM) och utgörs av en mångfald av såväl prydnadsväxter som medicinalväxter, fruktträd och bärbuskar. Ingeborg visade vackra bilder från trädgården tagna under alla årstider.

Botanikdagarna avslutades med att Stefan Grundström tackade för de mycket väl arrangerade dagarna och meddelade att nästa års botanikdag blir i östra Skåne. **SBT**

FIGUR 19. Frodiga kuddar av fönsterlav *Cladonia stellaris*. FOTO: Arne Holmer.

Magnusson, M. 2016: Botanikdagarna i Dalarna. [Botany Days 2016 in Dalarna.] *Svensk Bot. Tidskr.* 110: 323–331.

The yearly Botany Days were held in the Swedish province of Dalarna. Sites visited and species seen during the three-day excursions are described.

Magnus Magnusson är pensionär och sysslar med botanik i form av kärlväxt- och mossinventering samt floraväkteri i Skåne.

Adress: Basgränden 10,
224 68 Lund
E-post: orobanche.elatior@outlook.com

